

IX. MANTIK ÇALIŐTAYI KİTABI

Yayıma Hazırlayan
VEDAT KAMER

MANTIK DERNEĐİ YAYINLARI

IX. MANTIK ÇALIŐTAYI KİTABI

Yayıma Hazırlayan
VEDAT KAMER

MANTIK DERNEĐİ YAYINLARI

IX. Mantık alıŐtayı Kitabı

Yayıma Hazırlayan

Dr. Öğr. Üyesi Vedat KAMER
İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
E-posta: vkamer@istanbul.edu.tr

Fotoğraflar

Ön Kapak: Zeynep ÖZTÜRK
Arka Kapak (İç): Dilek YARGAN
Arka Kapak (Üst): Vedat KAMER
Arka Kapak (Alt): Zeynep ÖZTÜRK
Etkinlik ve Gezi Fotoğrafları: Etkinlik ve Gezi Fotoğrafları (591-612):
Mardin Artuklu Üniversitesi Fotoğraf ve Sinema Topluluđu (FOSİTO)

ISBN 978-605-80953-1-1 (eKitap)

1. Baskı Aralık 2019

Yayımcı **Mantık Derneđi Yayınları**
Soğanlık Yeni Mh. Pegagaz Sk. No: 4A/55
34880 Kartal / İstanbul
E-posta: yayinevi@mantik.org.tr

Yayımcı Sertifika Numarası 33377

KIERKEGAARD'IN HEGEL MANTIĞININ ELEŞTİRİSİ

Necip UYANIK*

ÖZ

Mantık belirlenmiş bir çemberdir ve bu çemberden çıkış imkânsız olarak görülür. Gerçekte bu böyle midir? Yaşam içinde insanın sahip olduğu şeylerin tümü mantık ilkelerine uyum göstermek zorunda mıdır? Bu konuda, tutku ve varoluş filozofu Soren Kierkegaard'a göre insan sadece akıl, mantık ve matematiksel bilgi tarafından belirlenmemiştir Mantık insan ve yaşam ile ilgili her şeyi anlaşılır hale getirmek ister. Ancak mantıkla varoluşun anlaşılamayacağı ortadadır. İşte Hegel'in mantık felsefesinde bireysel varoluşa yer verilmemiştir veya birey bu sistemde ikinci planda bırakılmıştır. Dolayısıyla Kierkegaard'ın, Hegel'in mantık sistemine yönelik itirazının temel nedeni, budur.

Anahtar Kelimeler: Kierkegaard, Hegel, Mantık, Varoluş, Birey

* Araş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Felsefe Bölümü.
e-posta: necip428@gmail.com

KIERKEGAARD'S CRITIQUE ON HEGEL'S LOGIC

ABSTRACT

Logic is a determined circle, and exit from this circle seems impossible. Is that really the case? Do all things in life have to comply with the principles of logic? In this regard, according to Soren Kierkegaard, the philosopher of passion and existence, man is not only determined by reason, logic, and mathematical knowledge. Logic wants to make everything about human and life understandable. But it is obvious that existence cannot be understood by logic. Here, individual existence is not included in Hegel's philosophy of logic or the individual is left behind in this system. Thus, Kierkegaard main reason for the objection to Hegel's logic system, that is.

Keywords: Kierkegaard, Hegel, Logic, Existence, Individual

Modern dünyada ‘alanında uzmanlaşmış’ diye tabir edilen çerçeve, Kierkegaard için bir konuda birinin daha fazla uzmanlaşması, başka şeyleri, konuları sadece zihnin uygun yaratıkları olarak görmesine neden olacağı anlamına gelmek demektir.¹ Modern bir gerçeklik olan uzmanlaşmada kişi sadece bir alan üzerine donanımlıdır ve sadece bu alanda zekâsını kullanır. Dolayısıyla uzmanlaştığı alanda parlak bir zekâyâ sahip olan biri, başta kendi bireysel varoluşu konusunda en dar kafalı kişilerden biri haline gelir. Böyle biri, zekâsını sadece belirli bir alan için kullanır ve hem kendisine hem de diğer gerçekliklere karşı ilgisini yitirir.² Bu nedenle spesifikleşme (uzmanlaşma) bilgide daha fazla ilerleme için ödenen bir bedeldir. Bu bedel de insanın günlük ve somut yaşamın olağan durumlarından uzaklaşmasıyla sonuçlanır.³ Burada felsefeden beklenen geleneksel doğruluk şeması, derin darlığı ve örgütlenme yerine uzmanlık dışı çalışmaları öne çıkarıp⁴ varoluşu savunmasıdır. Aksi halde varoluşun sadece bir yönünü bilmek için çaba sarf eden her tür rasyonel ve bilimsel sistem, varoluşun zincirinin birden fazla halkasını göremeyecektir.

Kierkegaard, rasyonel ve mantık eksenli bir felsefenin bireyin tutkularını, seçimlerini, özgürlüğünü kısacası somut öznelliğini devre dışı bırakmasını eleştirmiştir. Böylece Hegel’in var olanı bir mantık düzlemi içinde açıklaması, Kierkegaard’ın temel itirazları arasında önemli bir yer teşkil eder. Çünkü bireyin yaşamının her alanında mantıklı davranması onu birey olmaktan çıkarır. Zaten mantık, sadece bireyin düşünme yeteneğini ele alır, dolayısıyla mantığın varoluşla ilgilenmediği açıktır. O halde mantığın nesnel temelli akıl yürütmeleri, tekil bireyi anlamaktan uzaktır.⁵ Örneğin LT notasyonunda⁶ veya De Morgan kurallarında insan (tekil birey) yoktur. Böylelikle mantık, dışsal dünyadaki varoluş ile temasa geçtiği andan itibaren ondaki yanlışlıkların ve tutarsızlıkların kendini göstermeye başladığını belirtmek gerekir. Bu durumda mantıkla varoluşun anlaşılamayacağı ortadadır ve üstelik mantık sadece kendi içindeki bir gerçekliği anlayabilir, tersi ise sadece yerinde saymaktır. Burada tutkusuz, çöşkusuz, kaygısız vs. bir eşitleme söz konusudur.

-
- 1 Søren Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, (Çev: İbrahim Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 50.
 - 2 William Barrett, *Irrasyonel İnsan*, (Çev. Salih Özer), Hece Yayınları, Ankara 2016, s. 279.
 - 3 Barrett, s. 12.
 - 4 Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, (Çev: Serdar Rifat Kırkoğlu), Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 185.
 - 5 Olivier Cauly, *Kierkegaard*, (Çev. Işık Ergüden), Ankara, Dost Kitabevi, 2006, s. 62
 - 6 Lukaszewicz-Tarski.

Düzleme veya hizaya getirme, 'eşitleme' modeli olarak, modern çağ düşüncesinin insan için biçtiği en keskin ve belirsiz değerdir. Bu bağlamda Kierkegaard, düşüncenin bu keskin ve donuk akıl yürütmeleri karşısında şöyle der: "Yaşadığımız çağın diyalektiği eşitliğe yöneliyor ve yanlış olsa da en mantıklı icrası bir-hizaya-getirmedir, bireyler arasındaki negatif ilişkinin negatif birliği olarak."⁷ Bu durumda düşüncenin bir ürünü olan mantığın içindeki kavramlar ancak mantıkta geçerli olur ve varoluş için belirsizlikten başka bir şey vermez. Oysa varoluş, etik ve diğer alanlardaki kavramlar o alanı açıklayıcı içeriklerle doludur. Bu durumda varoluşun içeriği her ne ise bunun mantıkla açıklanamayacağı bir gerçektir. Bu çerçevede Kierkegaard, Hegel'i kastederek, düşünürlerin tıpkı bir saray gibi büyük bir sistem inşa etmesine rağmen o sarayda yaşamadığını, aksine sarayın yanındaki kulübelerin birinde yaşamayı tercih ettiğini ifade eder⁸ Aslında, dikkatli incelendiğinde sistemcilerin bu geniş sistematik eğitim içinde yaşamadıkları da görülecektir.⁹ Çünkü düşünürün devasa sistemi onun hayal dünyasıdır. Halbuki bir düşünürün sistemi ile onun gerçek varlığı arasındaki ilişki birbirine yakın olmalıdır. Bu bağlamda Fichte'nin 'insanın hangi felsefeyi seçtiği nasıl bir insan olduğuna bağlıdır'¹⁰ ifadesi yerinde bir tespittir. Bunun aksine Hegelci sistem, içinde düşünür olmadan düşünülen bir felsefe komedisi misalidir.¹¹ Öyleyse bu mantıksal felsefi sistem, somut insandan (bireyden) bahsetmeyip insanı biçimsel ve soyut olarak araştırmayı tercih etmiştir. Ancak Kierkegaard'a göre sistemini yanlışlık ve çelişki üzerine kuran filozofun o sistemin yanlışlığı içinde yer almasından daha doğal bir durum yoktur.¹² Bunun en bariz örneği ise Hegel'in *Mantık* çalışması olduğunu iddia eden Kierkegaard, 'Hakikat' başlığının bu çalışmada bir bölüm olarak yer almasını şöyle eleştirir:

...hakikati Logik içinde göstermek, ne mantığa, ne de hakikate yarar sağlar. Hakikate yararı yoktur, çünkü hakikatin özsel bir parçası olarak olumsuzluk, mantık sınırları içinde kabul edilemez. Mantık'a

-
- 7 Søren Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, (Çev: Nedim Çatlı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s. 247-248.
 - 8 Søren Kierkegaard, *Meseller*, (Çev: Osman Çakmakçı), Pinhan Yayınları, İstanbul 2011, s. 110.
 - 9 Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, s. 262.
 - 10 Fichte'nin kullandığı bu ifade özneliğin önemini vurgulamak içindir. (Daha fazla ayrıntı için, J. G. Fichte, *The Science Of Knowledge*, (Trans: A. E. Kroeger), London: Trubner Ludgate&Co., Hill. 1889. (Introduction)
 - 11 Frank Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, (Çev: Vahap Mutal), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 34.
 - 12 Søren Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Ölümsüzlük*, (Çev: M. Mukadder Yakupoğlu), DoğuBatı Yayınları, Ankara, 2010, s. 54.

yararı yoktur, çünkü mantık hakikati düşünmüşse, kendini benzete-meyeceği bir şeyi içermiş, sadece önceden varsayması gereken bir şeyi baştan gerçekleştirmiş demektir.¹³

Öyleyse hakikati mantık aracılığıyla anlamaya kalkışmak ne hakikate ne de mantığa bir yarar sağlar. Çünkü bu yolla hakikati anlayacağını sanmak oldukça saf bir yaklaşım biçimidir. Gerçeklik ve mantığın tamamen ilişkisiz olmasından ötürü Hegel'in yaklaşım biçimi kabul edilemez.¹⁴ Hegel, gerçeklik üzerine düşünürken soyut ve genel kavramların gerçekliğinden bahseder. Örneğin meyve kavramı, genel ve soyut bir kavramdır, ama en gerçek kavramdır da. Çünkü Hegel'e göre tikelleri ancak genel kavramlarla birlikte düşünebiliriz.¹⁵ Her ne kadar Hegel'in mantığında zıtlıkların daha yüksek birliklerin olduğu bir oluştan söz ediliyor olsa da, nihayetinde, bu sistem somut varoluşu görmezden geldiği için bir aldatmacadır.¹⁶ Hegel'in *Mantık* eserinde ele alınan konular olmuş bitmiş gibidir. Bu da varoluşun sonuçlanmamışlığına ters düşmektedir.¹⁷ Böylece mantığı Tanrı'nın yaratım anından önceki sonsuz özle karşılaştıran Hegel, mantıktan doğa felsefesine geçişi bir tür yaratım olarak görmektedir.¹⁸ Dolayısıyla Hegel'in Tanrı ve mantığı oluş içinde ve birlikte anlama çabası içinde olduğu belirtilebilir. Ancak Hegel'in mantıksal ve kavramsal bir şema çizerek bu mantıksal güçle Tanrı'yı açıklamaya çalışması anlaşılabilir değildir. Çünkü bu, mantık yoluyla asla mümkün olmayan bir girişimdir. Zira mantık sonlu insan ürünüdür ve sonsuz Tanrı onun gerekçelerine göre ele alınamaz.¹⁹ Bu çerçevede Kierkegaard, Hegel'in mantık konusunu nasıl yanlış kurguladığını 'devinim' kavramı üzerinden tartışmaya devam eder:

Mantık ile hiçbir devinim gerçekleşmez, çünkü mantık, ya da mantıksal olan her şey sadece vardır. Mantığın bu güçsüzlüğü var oluş ile hakikatin ortaya çıktığı, mantıktan varoluşa yapılan geçişten kaynaklanır. Böylece mantık, başından beri hep aynı kalmış olan ka-

13 Søren Kierkegaard, *Kayıgı Kavramı*, (Çev: Türker Armaner), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006, s. 2.

14 Kamuran Gödelek, *Kierkegaard: Fikir Mimarları Dizisi-20*, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 32.

15 Bknz. Georg Wilhelm Friedrich Hegel *Mantık Bilimi*, (Giriş Bölümü), (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 2004.

16 Magill, s. 36.

17 Faruk Manav & Gökhan Gürdal, *Kierkegaard (Birey ve Varoluş Üzerine)*, Sentez Yayıncılık, Bursa 2013, s. 64.

18 Tülin Bumin, *Hegel*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 140.

19 Barrett, s. 104.

tegorilerin somutlaştırılmasına gömülür. Her devinim, eğer an için bu ifade kullanılacaksa, için bir devinimdir, daha derin bir anlamda ise, devinim değildir.²⁰

Kierkegaard, böylece, spekülative felsefede varlığın kalıplaşmış ve olup bitmiş olmasına vurgu yapar²¹ ve burada mantıksal çerçeveye hareketlilik katma çabasının boş bir çaba olduğunu öne sürer.²² Çünkü hareketlilik ancak varoluş içinde olabilir. Mantık, gerçek olmadığı için bir varoluşa da sahip değildir ve burada hareket mümkün olamaz. Öyleyse aynı zamanda varolmak oluş halinde bulunmaktadır.²³ Böylece Kierkegaard açısından spekülative felsefenin kavramlar eşliğinde varoluş içindeki ironiyi anlaması mümkün görünmemektedir.²⁴

Varoluştaki oluşun gerçek niteliği nedir? Bu soru, oluşun mantık açısından ne anlam ifade ettiğini araştırmak açısından önemlidir. Kierkegaard'ın *Felsefe Parçaları* için yazdığı *Ara*'da (*Interlude*) bu soruyu sorduğunu aktaran Cole, onun 'alloiosis'²⁵ ve 'kinesis' olmak üzere iki tür değişimden bahsettiğini belirtir. 'Alloiosis' niteliksel bir değişim iken kinesis, varoluşsal bir değişimdir. Kierkegaard açısından oluş, özde bir değişim değildir. Çünkü oluşun öznesi, oluşa gelirken kendinde değişmeden kalmıyorsa varlığa gelen 'bu şey' nedir? O zaman eğer başka bir şeye dönüşüyorsa bu nasıl mümkün olur? Böylelikle değişim veya oluş özde değil varoluştaki değişimdir.²⁶ İşte Hegel, mantığındaki oluşu öze taşıyarak veya ikisini bireşim içinde göstererek böyle bir tutarsızlıkla karşı karşıyadır. Hegel'in oluştan bahsetmesine rağmen tekil oluşu veya varoluştaki hakikatin öznelliğini neden atladığı, böylece, ortaya çıkmış olmaktadır.

Kierkegaard'ın tüm çabası bireyin öz(n)elliğinin felsefi sistemler tarafından görmezden geldiğini açığa çıkarmaktı. Böylelikle Hegel'deki soyutlamanın kaynağı, onun felsefi sisteminde iki yüzden fazla birbirinden farklı

20 Kierkegaard, *Kayı Kavramı*, s. 4-5.

21 Manav-Gürdal, *Kierkegaard*, s. 66.

22 Gödelek, *Kierkegaard*, s. 32.

23 Magill, s. 36.

24 Ufuk Bircan, "Sokrates'ten Kierkegaard'a İroni Kavramı", *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Diyarbakır 2016, s. 105.

25 'Alloiosis' Yunanca (alloiōsi) bir kelime olup İngilizce'de 'qualitative change' (niteliksel değişim) anlamına gelmektedir. 'Kinesis' ise (motion, movement) dünyadaki gerçek değişim manasına gelir. (bkz. Francis E. Peters, *Greek Philosophical Terms*, New York Press, 1967, p. 247 ve 102)

26 J. Preston Cole, "The Problematic Self in Kierkegaard and Freud", (Çev/Haz., Kamuran Gödelek, *Kierkegaard: Fikir Mimarları Dizisi-20* içinde), Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 113

tartışmanın tek bir zincir olarak devam etmesinden kaynakladığı²⁷ ve bunun da öznellik için büyük bir sorun teşkil ettiği bir gerçektir. Zira Kierkegaard, Hegelciliği evreni bir mantıksal kategoriler kümesinin açılımı olarak tasarlayan felsefe şeklinde yorumlamıştır. Bu mantıksal kategorilerin mutlak ideanın akılsal olarak kendini-geliştirmesi ve içerisindeki farklı evreleri temsil ettiklerini belirten MacIntyre, olup biten her şeyin bu sistemde keyfi veya olumsal olarak görülmediğini ifade ederek Hegelci felsefenin bütünsel aklın serimlemesi şeklinde nitelmiştir.²⁸ Buna göre Hegel felsefesinin amacı doğanın ve insanın deneyim dünyasını bilmek ve şeylerdeki aklı ortaya çıkarmaktır. Bu da onun felsefesinde her şeyin düzenli, kurgusal ve ereksel olduğunu ortaya koyar.²⁹ Bu felsefi sistem insanı, günahı, masumiyeti, umutsuzluğu, kaygıyı hatta ölümsüzlüğü bile akılsal kategorilerle rasyonelleştirmeye çalıştığı için çok büyük tepki almıştır. Çünkü bu tür kavramlar değişen kavramlardır ve değişen, değişmeyenle açıklanamaz.³⁰ Böylece Kierkegaard'ın ısrarla itiraz ettiği mesele Hegel felsefesinde öznel varoluşun unutulmuş olmasıdır. “Birey, Hegel’in hem Geist teorisinde hem de evrensel bilinç içerisinde bertaraf edilmiştir. Hegel’in görüşüne göre bireyler esasen kendi çağlarının temsilcileridir. Belirli türden duygu ve düşüncelere sahip birey için, öznel bakış açısına yer yoktur ki Kierkegaard’ın endişesi bunun üzerinedir.”³¹ Dolayısıyla Hegel felsefesinde tüm kurguyu, diyalektiği, ideayı düşünen insanın birey oluşu ve varoluşu hakkında bir şey bulmaya çalışmak, çölde su aramaya benzer. Kierkegaard Hegel’i kastederek:

Bir kimse büyük bir mantıkçı olabilir ve bu kıymeti nedeniyle ölümsüzleşebilir; buna karşın mantığın varoluşsal olduğunu ve çelişki prensibinin, mantıkta yadsınamaz biçimde iptal edilmiş olması nedeniyle varoluşta da iptal edildiğini varsayarak kendisini harcayabilir. Aslında varoluş, saf mantığın akışını önleyen ayrımın ta kendisidir.³²

27 A.E Baker, *Felsefeyi Anlamak*, (Çev: İbrahim Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2007, s. 231.

28 Alasdair MacIntyre, *Varoluşçuluk*, (Çev: Hakkı Ünler), Paradigma Yayınları, İstanbul 2001, s. 17.

29 Baker, s. 235.

30 Manav-Gürdal, *Kierkegaard*, s. 63-64.

31 Susan L. Anderson, *Kierkegaard Üzerine*, (Çev: Gökhan Gürdal), Sentez Yayınları, Ankara 2013, s. 37.

32 Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, s. 242.

Bu bağlamda Kierkegaard, sisteme dayalı felsefede bireyin birçok yönden eksik olarak ele alındığı gerçeğinin üzerine gider ve bu konuda Hegel'in tümelci ve akla dayalı sisteminin açıklarını ortaya serme kararlılığına sahiptir. Çünkü varoluşçu bir filozof olarak Kierkegaard'ın akli ve düşüncüyü tek ve genel-geçer olarak öne süren sistemli felsefeye karşı itirazlarda bulunması öncelikli bir meseledir.

Kierkegaard, öznel bir varoluş için devinim, değilleme, mantık terimlerinin gerçekte ne anlama geldiğini ve bunun yaşam içinde nasıl bir yanılısma bıraktığını sorgular. Onun açısından mantıktaki olumsuzlama, oluş vd. zorunlu zihni bir karşıtlıktan öteye gidemez:

Devinim kavramının mantıkta yeri olmayacak bir aşkınlık içerdiği düşünülürse, bu iddia da ikna edicilik kazanır. O halde değilleyici olan, devinimde içkin, gözden kaybolan, yok olan bir şeydir. Her şey böyle oluşuyorsa, oluşan bir şey yok, değilleyici olan da bir yanılısma demektir. Ama bir şeyin mantık ile oluşması için, değilleyici olanın işlevinin daha fazla olması gerekir; onun işlevi karşıtlığı getirmektir; değilleme olarak değil, tersevirme (Contraposition) biçiminde. Böylece değilleyici olan, içkin devinimin suskunluğu değil, “zorunlu öteki”dir.³³

Böylelikle somut varoluştaki oluş olmaksızın mantıktaki tüm değilleyici ifadeler kendi salt biçimsel formundan çıkamaz. O halde mantığın bir şeyin varolmadığını göstermeye çalışması, kendi başına bir şey ifade etmez. Çünkü mantık bireyin zekâ dışındaki varoluşuyla ilgilenemez. Magill'e göre mantık ve saf düşünce zamansız ve değişmez varlık halleri olduğundan realiteyi ve varoluşu hiçbir zaman kavrayamaz.³⁴ Oysa varoluş değişebilir, bu nedenle varoluşun mantık tarafından sonuna dek açıklanması beklenmemelidir. Bu konuda Barrett, zekâyı kendine öncelik olarak gören akıl ve mantığın, aslında, aptalların gururlanacağı bir şey olarak görmekte ve nihai olarak hayatın gerçekliklerine ulaşamayacağını iddia etmektedir.³⁵

Hegel'in mantık sistemi insanı zeki yapabilir, ancak mantıkla etiği birleştirirken bu zekâdan eser yoktur. Çünkü bireyin içinde bulunduğu etik koşullar mantık yoluyla açıklanabilir değildir. Öyleyse zekâ ve irade gibi

33 Kierkegaard, *Kayı Kavramı*, s. 5.

34 Magill, s. 36.

35 Barrett, s. 83.

fonksiyonlar insan için soyut olmaktan başka bir şey ifade etmezler.³⁶ Bu konuda Kierkegaard şöyle bir açıklama yapar:

Değilleyici olanın “kötü”yü ifade ettiği yolundaki keşif (...) şaşırtıcıdır. Sonuç tam bir kafa karışıklığıdır, zekânın ise sınırları yoktur; Madam Staël Holstein’in Schelling felsefesi için söylediğini, Hegelcilik için de kullanabiliriz: Bu sistem insanın ömür boyu zeki olmasını sağlar. Mantığa devinim atfetmenin ne denli mantıksız olduğu kolayca görülebilir, çünkü değilleyici olan “kötü”yü imlediğine göre, “kötü” de değilleyici olan ise, bunun etikte yerinin olması ne kadar etik dışı bir şeydir. Bu terimler mantıktan çok fazla, etikte çok az sayıdadır. Her ikisine de uygun düştüğü varsayılıyorsa, hiçbir yere uygun değil demektir. Etikte başka bir aşkınlık yoksa bu temelde mantıktır. Eğer mantık, etikte yer alan aşkınlığı edinecekse, o da mantık değil demektir.³⁷

Bu durumda mantığın etiği anlamaya çalışması gereksiz bir girişimdir. Çünkü mantığın kavramları ancak mantıkta geçerlidir. Etikteki sorunların içeriği mantığın donuk kavramlarıyla açıklanamaz. Foulquie’ye göre gördüğümüz eğitim sonucunda edindiğimiz bilgi ve kategorilerle şeylere ve olaylara yaklaşırız. Bu nedenle önceki bildiklerimiz, gördüklerimizi fark etmemizi engellemektedir.³⁸ Hegel mantığı da bu işleyişi kendine kalkan yapan bir işleyle sahiptir ve insan için en ideal sistem gibi görünmektedir, ancak gerçekte durum farklıdır.

Sonuç olarak Hegel’in felsefi sistemi kurgusal ve mantıksal bir çerçeve çizerek tekil varoluşun canlılığını yok saymıştır. Ancak Kierkegaard’ın öncülük ettiği varoluşçu felsefe, varoluşun bölünmüşlüğüne ve yok sayılmasına itiraz ederek, onun mantıki bir varlık olmadığını iddia etmiştir. Bu çerçevede ruh ve beden ayırımının insan üzerine bıraktığı tesirin her bir insan için ne anlam ifade ettiği varoluşçular, başta Kierkegaard, açısından önemli bir sorun olarak kabul edilmiştir. Ancak bu sorun rasyonel, empirik ve mantıksal kurguya dayalı modern felsefe için sadece tikel bir anlamdan öteye gitmez. Akli öne çıkararak felsefeye göre tikel varoluş ise ancak tümellik sayesinde bir anlam kazanabilir. Bu düşüncenin başlıca mimarı ise Hegel’dir. Buna göre, insanlarla ilgili sorunlar genel-geçer, nesnel ve kesin bir bilgiye dayanması

³⁶ Barrett, s. 106.

³⁷ Kierkegaard, *Kayı Kavramı*, s. 5.

³⁸ Foulquie, s. 34.

halinde felsefe için meşru olur. Dolayısıyla tekil bireyi doğrudan ilgilendiren umutsuzluk, kaygı, özgürlük gibi sorunlar sisteme dayalı felsefe tarafından yeterince tartışılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Anderson, Susan Leigh, *Kierkegaard Üzerine*, (Çev: Gökhan Gürdal), Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
- Baker, A. E., *Felsefeyi Anlamak*, (Çev: İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2007.
- Barrett, William, *İrrasyonel İnsan*, (Çev. Salih Özer), Hece Yayınları, Ankara 2016.
- Bircan, Ufuk, “Sokrates’ten Kierkegaard’a İroni Kavramı”, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Diyarbakır Bahar 2016, 79-110. <http://sbard.org/pdf/sbard/027/027%20sbard.79-110.pdf>
(Erişim: 12.05.2019)
- Bumin, Tülin. *Hegel*, Yapı Kredi Yayınları, 2010, İstanbul
- Cauly, Olivier, *Kierkegaard*, (Çev: Işık Ergüden), Ankara, Dost Kitabevi, 2006.
- Cole, J. Preston, *The Problematic Self in Kierkegaard and Frued*, (Çev/Haz. Kamuran Gödelek), *Kierkegaard: Fikir Mimarları Dizisi-20*, (ss.103-123) Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Fichte, Johann Gottlieb, *The Science Of Knowledge* (Introduction),(Trans: A. E. Kroeger), London: Trubner Ludgate&Co., Hill. 1889.
- Foulquie, Paul, *Varoluşçuluk*, (Çev: Yakup Şahan), İletişim Yayınları, İstanbul. 1991.
- Gödelek, Kamuran, *Kierkegaard (Fikir Mimarları Dizisi-20)*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Mantık Bilimi*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 2004.
- Kierkegaard, Søren, *Kahkaha Benden Yana*, (Çev: Nedim Çatlı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- Kierkegaard, Søren, *Kaygı Kavramı*, (Çev: Türker Armaner), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.
- Kierkegaard, Søren, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, (Çev: İbrahim Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- Kierkegaard, Søren, *Meseller*, (Çev: Osman Çakmakçı), Pinhan Yayınları, İstanbul 2011.

- Kierkegaard, Søren, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev: M. Mukadder Yakupoğlu), DoğuBatı Yayınları, Ankara 2010.
- MacIntyre Alasdair, *Varoluşçuluk*, (Çev: Hakkı Ünler), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
- Magill Frank , *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasığı*, (Çev: Vahap Mutal), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Manav, Faruk & Gürdal, Gökhan, *Kierkegaard (Birey ve Varoluş Üzerine)*, Sentez Yayıncılık, Bursa 2013.
- Mounier, Emmanuel, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, (Çev: Serdar Rifat Kırkoğlu), Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.